

תנו רבנן: בשביל ארבעה דברים המה לוקה:

א. על אב בית דין שמת ואינו נספד כהלכה.

ב. ועל נערה המאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה.

ג. ועל משכב זכור.

ד. ועל שני אחין שנספדו דמין כאחד.

ובשביל ארבעה דברים מאורות [ירח וכוכבים] לוקין:

א. על כותבי פלסטר, שטרות מזוייפים ומכתבי עמל לשום דופי על אדם לכתוב בשמו מה שלא צוה.

ב. ועל מעידי עדות שקר.

ג. ועל מנגדלי בהמה דקה בארץ ישראל, שמחריבין את הארץ, שאין יכולין לשומרם מלרעות בשדות חבריהם.

ד. ועל קוצצי אילנות טובות ואפילו הן שלהן, שמשחיתין הן ונראין כבועטין בהקב"ה ובברכתו שמשפיע טובו.

ובשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים נמסרין למלכות:

א. על משהי שטרות פרועים אצלם כדי

לחזור ולגבות פעם אחרת.

ב. ועל מלוי ברבית לישראל.

ג. ועל שהיה ספק בידם של בעלי הבתים כט-ב למחות ביד עובדי כוכבים שבדורם, שדבריהם נשמעים מחמת עושרם והבריות יראים מהם ובכל זאת לא מיחו.

ד. ועל בעלי בתים שפוסקים צדקה ברבים שיתנוהו לעניים, ואינן נותנין.

אמר רב:

בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יוצאין לטמיון, נטממין וכלים מאליהם:

א. על כובשי שכר שכיר, מדחה את שכירו ב"לך ושוב".

ב. ועל עושקי שכר שכיר, גוזל שכרו לגמרי.

ג. ועל שפורקין עול מעל צואריהן ונותנין על חבריהן.

ד. ועל גסות הרוח, מתגאין ומשתררין על אחיהם בשביל עושרן [לשון רש"י].

וגסות הרוח — כנגד כולן.

אבל בענוים כתיב: וענוים יירשו ארץ והתענוגו על רוב שלום.

הדרן עלך פרק הישן

פרק לולב הגזול

כט-ב

לולב הגזול, וכן לולב היבש, (1) פסול.

וטעם פסול לולב הגזול, משום דכתיב: "ולקחתם לכם", ודרשו חכמים: "לכם" – שיהיה הלולב משלכם, כמבואר להלן בגמרא.

ואילו טעם פסול לולב היבש, הוא משום שאינו נאה, והוא על פי מה שדרשו חכמים מן הפסוק [שמות טו ב] "זה אלי ואנוהו", ["אנוהו" לשון נוי ויופי], שיש להדר ולקיים מצוות ה' באופן היותר נאה ומהודר, ועל כן יש לחזר אחר לולב נאה, שופר נאה וכדומה, ומשום כך פסלו לולב יבש. (2)

וכן לולב של אשירה, לולב של אילן שעובדין אותו עבודה זרה, ולולב של עיר הנדחת, פסול.

נאמר בתורה לגבי מצות לולב [ויקרא כג מ]:

"ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפות תמרים, וענף עץ עבות וערבי נחל, ושמתם לפני ה' אלהיכם".

בפרק שלפנינו מתבאר כיצד לומדים מפסוק זה את כל דיני ארבעת המינים, פרטיהם ודקדוקיהם.

מתניתין:

משנתנו דנה בדיני הלולב, ובמשניות הבאות יבוארו דיני שאר המינים [אתרוג הדס וערבה] בפני עצמם, מהם דינים השוים בכל ארבעת המינים, ומהם המיוחדים לכל מין ומין לבדו.

נתיבשו רוב העלין, וגם כאשר נתיבשה התיומת לבריה. ויתבארו הדברים אי"ה בהרחבה בילקוט מפרשים.

2. כך פירש רש"י. והקשו התוספות: הרי דין "זה אלי ואנוהו" אינו מעכב בקיום המצוה, אלא שלמצוה מן המובחר אמרה תורה שיש לקיים מצוות ה' באופן היותר נאה ומהודר, ואם כדברי רש"י שהחסרון בלולב היבש הוא משום "זה אלי ואנוהו" מדוע פסול הוא אפילו בדיעבד? יתירה מזו הקשו, הרי בגמרא להלן לא א נתפרש, שלולב היבש פסול משום שהוקש לאתרוג שנאמר בו "פרי עץ הדר", ולמדו חכמים, שכוונת התורה לומר שחלוק דין אתרוג משאר מצוות, ובאתרוג דין ה"הדר" מעכב

1. בשיעור היבשות הפוסלת את הלולב, מצינו כמה וכמה שיטות בראשונים: יש שפירשו, שהשיעור הוא עד שיהא נפרך בציפורן, ויש שפירשו, שכאשר הלולב נשבר על ידי קיפול דינו כיבש, ויש שתלו הדבר בצבעו של הלולב, שכל עוד לא שינה צבעו מירוק ללבן נידון הוא כלח.

עוד נחלקו בראשונים, האם פסול לולב היבש נאמר כשנתיבשו העלין, או כשנתיבשה השדרה. ולשיטות הראשונים שפסול זה נאמר בעלין ולא בשדרה, האם כבר כשנתיבשה התיומת [העלה האמצעי] הלולב פסול, או רק כאשר נתיבשו רוב עלי הלולב. [ולהלכה, פסקו הטור ושולחן ערוך להחמיר לשני הצדדים, כלומר, גם כשהיתה התיומת עדיין לחה אם

וכמו כן לולב של אשירה פסול, משום ד"כתותי מכתת שיעורא". ולהלן לא ב יתפרש, שמדובר בעצי אשירה שמצאו בני ישראל בזמן כיבוש הארץ שדינם בשריפה, שנאמר [דברים יב ג]: "ואשריהם תשרפון באש".

לולב שנקטם ראשו⁽³⁾ וכן לולב שנפרצו

טעם פסול לולב של עיר הנידחת, הוא משום שהעיר וכל רכושה עומדים לשריפה, שנאמר [דברים יג יז]: "ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה, ושרפת באש". והרי לולב צריך שיהיה בו שיעור ארבעה טפחים, כמבואר בגמרא להלן [לב ב], ולולב זה כיון שעומד לשריפה, "כתותי מכתת שיעורא". ש, רואין אותו כשרוף וכאילו אין שיעורו קיים.

לומר, שאכן מעיקר הדין נאמר הפסוק רק כלפי יום הראשון, אלא שמשום "זה אלי ואנוהו" תקנו חכמים ליטול את הלולב כל שבעה כעין דאורייתא לענין פסול "הדר", כפות תמרים.

3. נסתפקו התוספות: האם דין נקטם ראשו הוא בשני עלין האמצעיים [התיימות], או דוקא כאשר נקטמו רוב ראשי העלין, ועיין רא"ש. ובהגהות רמ"א סימן תרמה סעיף ו החמיר בזה, ופסל גם כאשר נקטמה התיימות לבדה. ובדעת השולחן ערוך בזה, ראה באריכות בילקוט מפרשים.

שיעור קטימה הפוסלת: בהגהות הגר"א לשולחן ערוך שם כתב, שאפילו קטימה כל שהוא פוסלת. אמנם הריטב"א כתב בשם רבותיו של רבינו יונה, שאינו נפסל אלא כשנקטם רובו של עלה. אלא שמדקדוק לשון המשנה כתב הריטב"א, שיש לחוש אף בקטימה כל שהוא, "דעשו ראש הלולב כחוטמו של אתרוג שהוא במשהו".

וברמ"א שם הוסיף בשם מרדכי, כי רק לכתחילה כאשר יוכל למצוא לולב שלם אין לו ליטול לולב קטום. אבל בדיעבד, במקום שאין לולבים אחרים, יכול ליטול לולב קטום ולברך עליו. וראה ט"ז ס"ק ז ומגן אברהם ס"ק ו שהאריכו הרבה בדבריו.

בקיום המצוה, ולולב הוקש לאתרוג, אם כן מבואר שילפינן הלכה זו מהפסוק "פרי עץ הדר", ולא מדין "זה אלי ואנוהו"!

ובכפות תמרים כתב לישב, שגם לדעת רש"י נלמד פסול לולב היבש מאתרוג שנאמר בו "הדר", אלא שלולי ההלכתא של "זה אלי ואנוהו" לא היינו מקישים לולב לאתרוג להצריך לולב נאה, ורק אחר אחר גילוי התורה שיש לקיים מצוות ה' באופן הנאה ביותר, מסברא מקשינן לולב לאתרוג. [ובבאור הדברים ראה מה שכתב הערוך לנר].

ובאופן אחר כתב, כי מה שאמר הכתוב "זה אלי ואנוהו" — התנאה לפניו במצוות", אין דינו שווה בכל מקום, לעיתים אינו אלא לכתחילה, ולעיתים הוא לעיכובא בקיום המצוה, והכתוב מסרו לחכמים לפרש איזה הידור הוא לכתחילה ואיזה לעיכובא.

והאופן השלישי בישוב קושיהם, הוא על פי מה שהקשו התוספות להלן [ד"ה בעינן הדר וליכא], דבגמרא מבואר, שפסול "הדר" נוהג כל שבעה, ואילו פסול "לכם" — משלכם אינו נוהג אלא ביום הראשון. והקשו התוספות: מנין למדו חכמים לחלק בזה, הרי שתי הלכות אלו נלמדו מאותו פסוק, וממה נפשך, אם נאמר הפסוק לגבי היום הראשון לבדו, אף לולב היבש יהיה כשר כל שבעה, ואם נאמר גם לשאר ימים, הוא הדין לגבי פסול "לכם"? ולדרכו של רש"י יש

השיעור הנצרך בלולב:

לולב שיש בו בשדרתו שלשה טפחים כנגד אורכו של הדס, כיון שעליו עולין מן השדרה טפח נוסף שהוא השיעור הנצרך כדי לנענע בו, כשר. להלן לז' ב אמרו בגמרא, שצריך לנענע את הלולב לארבע רוחות השמים, כדי לעצור רוחות רעות וטללים רעים, ונחלקו בגמרא, האם צריך שיצא שדרו של הלולב מן ההדס טפח, או שדי בכך שהעלים עצמם עולים טפח.

גמרא:

קא פסיק התנא במשנה, ושנה דבריו סתמא, ותני: "לולב הגזול והיבש פסול". ומשמע, כי לא שנא ביום טוב ראשון של חג שחיובו מן התורה, כדכתיב: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל", ולא שנא ביום טוב שני. כלומר, בשאר ימי החג, שחיובו במדינה הוא רק מדרבנן, שתקנו לנטולו זכר למקדש, כמבואר להלן מא א, (6) בשניהם לולב הגזול

עליו, שנפרדו לגמרי מן השדרה (4) וחזר וחיברם אליה על ידי אגד [כעין מטאטא קש], פסול.

וטעם הדבר, משום שאינם הדר.

אבל אם רק נפרדו עליו, ש, שהעלים מחוברים בתחתיתם לשדרה, אלא שנפרדים ממנה למעלה כמו ענפי אילן [שכן דרך ענפי הדקל בעת גדילתם], הרי הוא כשר.

רבי יהודה אומר: אם נפרדו עלי הלולב בראשם מן השדרה, יאגדנו מלמעלה, כדי שעל ידי אגידתו יהיו עלי הלולב עולין עם השדרה כשאר לולבים.

ציני [דקלים] הר הברזל, לולבים שעליהם מועטים וקטנים, ומרוחקים הרבה זה מזה שאין מגיע ראשו של עלה זה לעיקרו של העלה שעליו, ונמצאת השדרה מגולה בחלקה (5), כשירות.

עד עתה פירשה המשנה איזה לולב כשר לקיום המצוה, עתה מבארת המשנה מהו

דהיינו שאם נתלשו ברוב מקום חיבורם, ותלויין בשדרה מעט, פסול, ואם מחוברים ברוב מקום חיבורם, הלולב כשר כדין "נפרדו". [אמנם הר"ן כתב שהרי"ף פירש כרש"י, והבית יוסף כתב שרש"י פירש כר"ף].

5. כן פירש רש"י להלן לב א, לפי הסלקא דעתך שם בגמרא.

6. דאיתא שם: בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה, ובמדינה [כלומר, בשאר מקומות] יום אחד. שכן דין נטילת לולב נתפרש

4. כן פירש רש"י, שנפרדו עליו מן השדרה לגמרי. ובתוספות [ד"ה נפרצו] הקשו, שלא משמע כן בגמרא, דאמרינן: "נפרצו — דעביד כי חופיא", ועלין תלושים אינם קרויים "חופיא", אלא "הוציא". ולפיכך פירשו, שחילק כל עלה ועלה לשנים [שהרי עלי הלולב כפולים הן]. אבל בתחתיתם מחוברים הם עדיין לשדרה.

ובכפות תמרים למד בדעת הרי"ף, כעין שיטה אמצעית בין רש"י לתוספות — שנתלשו העלין מעט מן השדרה אבל עדיין נותרו תלויין בה. והביא בשם הראב"ד [תמים דעים סימן רכט], שלדעת הרי"ף דאזלינן בזה אחר הרוב,

והיבש פסול.

מדאורייתא לא נתפרש בפסוק שיהיה הלולב "משלכם", שהרי דין "לכם" נאמר בפסוק לגבי יום הראשון בלבד, ואילו חיוב לולב בשאר ימים נלמד מהמשכו של הפסוק, שנאמר: "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים"!⁷

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

אכן אין טעם פסול לולב גזול בשאר ימים א-2 משום "לכם", אלא משום דקיום מצות לולב בלולב גזול, הוה ליה מצוה הבאה בעבירה.⁸

ולכאורה, בשלמא לולב היבש, יש להבין שהוא פסול בין ביום הראשון בין בשאר ימי החג, משום ד"הדר" בעינן, וליכא.⁷ כלומר, היות ותיקנו חכמים ליטול לולב אף בשאר ימים זכר למקדש, ודאי צריך גם בשאר ימי החג שתתקיים המצוה בהידור.

אלא גזול, בשלמא ביום טוב ראשון של חג, דכתיב "ולקחתם לכם", שמשמעו, משלכם יהא, לכך פסלו לולב גזול, **אלא ביום טוב שני, אמאי לא יצא ידי חובתו בלולב גזול,** הרי גם במקדש שחיובו כל שבעה

בפסוק לגבי יום הראשון בלבד, אלא שבמקדש היו נוטלים כל שבעה, על פי מה שנאמר: "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים". משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש.

7. מבואר בגמרא, דפסול "הדר" אינו נוהג רק ביום הראשון שחיובו מן התורה, אלא כל שבעה. והקשו התוספות: מנין למדו חכמים לחלק בין פסול "לכם" שאינו נוהג אלא ביום הראשון, לפסול "הדר" שנוהג כל שבעה, הרי שתי הלכות אלו נלמדות מאותו פסוק — "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר", וכמו שמדייקין מקרא שדין "לכם" נאמר רק כלפי היום הראשון, הוא הדין לשאר ההלכות הנלמדות מפסוק זה?!

ומתרצים התוספות: יש לחלק בין פסולים שנאמרו בעצם ה"לקיחה", כדין "הדר" שהוא הידור בגוף המצוה, לדינים שאינם מעיקר הלקיחה — כ"גזול" ו"שאל" שאינם אלא תנאים בקיום המצוה.

אמנם הראב"ד [הלכות לולב] נקט להלכה, שגם פסולי "הדר" אינם נוהגים אלא ביום

הראשון לבד, ומה שאמרו "בשלמא יבש — הדר בעינן וליכא", דמשמע שפסול "הדר" נוהג גם בשאר ימי החג, הוא משום דסבר המקשן "מקרא נדרש לפניו ולא לאחוריו", כלומר, מה שנאמר בפסוק "ביום הראשון", דמשמע למעט שאר ימים, נדרש על "לכם" שנאמר לפניו, ואילו לגבי פסולי "הדר" נאמר בפסוק: "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים".

ובאופן אחר כתב: פסול לולב היבש אינו נלמד מאתרוג שנאמר בו "הדר", אלא סברא היא — ד"לא המתים יהללו יה", וסברא זו שייכת כל שבעה, ועיין רמב"ן. וביתר דברי הראשונים בזה, ראה בהרחבה בילקוט מפרשים.

אמנם לשיטת רש"י, שפירש שפסול לולב היבש אינו נלמד מאתרוג שנאמר בו "הדר", אלא דבעינן מצוה מהודרת משום "זה אלי ואנוהו", לא קשה כלל קושית התוספות, שהרי הלכה זו ודאי לא נאמרה ביום הראשון דוקא, אלא זו הלכה כללית בכל המצוות, ועיין מאירי.

8. להלן דף לא ב מבואר, כי טעם פסול לולב של אשירה ושל עיר הנידחת, הוא משום ד"כתותי מכתת שעוריה". כלומר, כיון שעומד